

BELKISA DOLIĆ
FATA HUSEINBAŠIĆ

Pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću

izvorni naučni rad

Revidiranje ortografske norme bosanskog jezika

SAŽETAK

Na prostorima Bosne i Hercegovine žive tri konstitutivna naroda: Bošnjaci, Srbi i Hrvati, koji govore bosanskim, srpskim ili hrvatskim jezikom i svi oni su u toj zemlji standardni, tj. zagarantovani Ustavom BiH. No, nije tako bilo oduvijek. Naime, bosanski, hrvatski i srpski jezik unatoč svojim zasebnim historijskim, teritorijalnim i kulturnim tokovima ušli su 1954. godine (nakon tzv. Novosadskog dogovora) u sastav hibridnog, politički intoniranog jezika nazvanog hrvatskosrpski / srpskohrvatski te u sklopu njega obitavali sve do raspada Jugoslavije kada dotadašnje republike članice postaju samostalne države i zahtijevaju svoje standardne jezike: Hrvatska hrvatski, Srbija srpski, a Bosna i Hercegovina i hrvatski i srpski i bosanski (nešto kasnije – proglašenjem neovisnosti od Srbije – Crna Gora je zahtijevala i dobila standardni crnogorski jezik). U BiH tokom rata te u neposrednim poslijeratnim godinama izlaze normativni priručnici u kojima se propisuje šta ulazi u normu bosanskoga standardnog jezika. Ključnu ulogu u tom procesu imao je Alija Isaković, koji u svome rječniku (*Rječnik karakteristične leksike u bosanskoj jeziku*, 1993 > *Rječnik bosanskoga jezika. Karakteristična leksika*, 1995) izdvaja osobitosti bosanskoga jezika, iste one koje su nenaučno prešućivane skoro čitav vijek, a sve vrijeme su bile dijelom jezičke prakse u narodnim govorima i književnosti bošnjačkoga naroda. Na tim osobitostima insistirat će kasnije i prvi pravopis bosanskoga standardnog jezika, prva gramatika bosanskoga standardnog jezika a potom i

prvi (drugi, treći...) rječnik bosanskoga standardnog jezika. Zaokret nastaje 2017. godine kada izlazi drugo izdanje pravopisa bosanskoga jezika u kom polahko iščezavaju pomenute osobitosti. U ovome radu ćemo prezentirati gdje i kako se to dogodilo te pokušati proniknuti zašto.

Ključne riječi: *bosanski jezik, hrvatski jezik, srpski jezik, pravopis, norma*

UVOD

Ortografska norma bosanskoga jezika našla se kao predmet istraživanja u mnogim naučnim radovima s intencijom razmatranja nekih konkretnih pravopisnih pravila, ali se mnogo više izučavala iz kontrastivne perspektive, tj. u odnosu prema ortografskim normama nekih od ostala 3 standardna jezika nastala na novoštokavskoj osnovici (npr. Muratagić-Tuna 2004 i 2005; Čedić 2007; Bulić 1999, 2001, 2009, 2015a, 2015b, 2017, Dolić i Džanić 2018...). Što se tiče preglednih radova o *Pravopisu bosanskoga jezika* (2017), o njima trenutno ne možemo pisati, ali možemo izdvojiti nekoliko reakcija na Internetu u formi članaka na novinskim portalima. Tako, naprimjer, Palić (2018) kritikuje pravopisne dvostrukosti, tj. dublete, pisanje futura I, vraćanje termina *opština*, *opšti*, sva tri oblika riječi *kafa*, *kahva*, *kava*, upotrebu glas *h* kod pojedinih riječi te iznosi neke administrativne zamjerke vezane za komisiju. Bulić (n.d.), član komisije *Pravopisa bosanskoga jezika* (2017), pak iznosi argumente u njegovu korist (istina, kaže da bi neka njegova samostalna rješenja bila drukčija) navodeći da pravopisom nikada ne mogu biti zadovoljni svi. Osvrt na *Pravopis bosanskog jezika* (2017) donosi i Nedad Memić. On smatra da je jedna od najvećih razlika između bosanskog s jedne strane te srpskog i hrvatskog jezika s druge strane „fleksibilniji odnos normativnih autoriteta i samih govornika prema standardnojezičnoj normi“. Još navodi da je malo ko u školi dosljedno primjenjivao *lahko* i *mehko* umjesto *lako* i *meko* te *kahva* umjesto *kafa*. Mišljenja je da se dobar dio bosanskohercegovačkog stanovništva, bez obzira pripada li bošnjačkom, hrvatskom ili srpskom etničkom korpusu, služi bosanskohercegovačkim standardnojezičkim izrazom. Memić (2018) kritikuje neke nelogičnosti u vezi s pisanjem velikog slova te sastavljenog i rastavljenog pisanja pojedinih riječi, ali ipak smatra da „drugo izdanje *Pravopisa bosanskoga jezika* Senahida Halilovića predstavlja jezičkopolički, ideološki i metodološki pomak naprijed u standardizaciji bosanskoga jezika“.

Cilj ovog rada je izdvojiti načelne razlike kod pravopisnih pravila u pravopisima različitim izdanjima pravopisa bosanskog jezika na temelju kojih bi se mogla prikazati prava slika jezičke politike u Bosni i Hercegovini neposredno poslije rata te njezin popriličan zaokret nakon dvije dekade. Prema tome, prva hipoteza ovog rada glasi: prvo izdanje *Pravopisa bosanskoga jezika* (1996) insistira na markantnim obilježjima bosanskoga standarda, koja je među prvima istakao Alija Isaković u *Rječniku bosanskoga jezika* (1995), odnosno u tekstu *Kako dalje* (1981 / 1991) na zadnjim stranicama *Rječnika*. Druga hipoteza glasi: drugo izdanje *Pravopisa bosanskoga jezika* (2017) odustaje od nekih markantnih obilježja bosanskoga standarda kako bi se ortografska norma bosanskoga jezika približila ortografskim normama hrvatskoga i srpskoga standarda. Obradi korpusa planiramo pristupiti primjenom prilagođene komparativno-historijske metode. Naime, uspoređivat ćemo pravopisna rješenja iz *Pravopisa bosanskoga jezika* (1996) i *Pravopisa bosanskoga jezika. Drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje* (2017. godina) i popisivati samo ona koja su nepodudarna (identična rješenja ćemo izostaviti zbog ekonomičnosti, odnosno redundantnosti). Drugim riječima, u razmatranje dolaze samo pravopisna rješenja koja su u periodu od dvadeset godina revidirana (1996 > 2017. godina). Dobijene razlike ćemo potom porediti s pravopisnim rješenjima u aktuelnim pravopisima hrvatskog i srpskog jezika. Nakon toga ćemo usporediti sadržajnu koncepciju i pravopisne rječnike u spomenuta dva izdanja pravopisa.

(SOCIO)LINGVISTIČKO VIĐENJE BOSANSKOG JEZIKA

Jezička norma se daje u jednom trenutku namjerom da traje što duže, ali ne vječno – ona je nužno elastična, posebno u višenacionalnim jezičkim zajednicama. Normiranje, odnosno (re)standardizacija bosanskoga jezika počela je krajem dvadesetog stoljeća: Bosna i Hercegovina je željela istupiti iz jugoslavenske državne tvorevine (Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije), a bosanski jezik iz jugoslavenske jezičko-političke tvorevine (srpskohrvatskoga jezika). Očito da nijedno od to dvoje nije bilo moguće ostvariti mirnim putem. Drugim riječima, prvi normativni priručnici bosanskoga standardnog jezika pisani su u ratnim okolnostima. Prvi (jednojezički) rječnik bosanskoga jezika sastavio je Alija Isaković (prvo izdanje 1993. a dopunjeno 1995. godine) te u njemu naznačio i obrazložio markantna obilježja bosanskoga standarda, podržana od strane Senahida Halilovića u prvome pravopisu bosanskoga standardnog jezika (1996.

godine) i na kraju zapečaćena prvom gramatikom bosanskoga standardnog jezika (2000. godine). Svima njima zamjerila se izražena nacionalna nota, odnosno uvažavanje jezičkih karakteristika svojstvenih samo Bošnjacima.

Dvije decenije kasnije, dakle u miru, kada je isticanje narodnosne pripadnosti postalo sredstvo političkih moćnika za postizanje ličnih ciljeva i koristi, a samim tim štete (društvene, ekonomske i kulturne) po sva tri konstitutivna naroda u BiH, polahko dolazi do ponovne međunarodnosne solidarnosti te, posljedično, jezičke. Naime, drugo izdanje pravopisa bosanskoga jezika (2017) ne insistira više toliko na markantnim obilježjima bosanskoga jezika (mogli bismo slobodno reći na obilježjima karakterističnima za jezik Bošnjaka), koliko na obilježjima koja su zajednička svim narodima u BiH (i Bošnjacima, i Hrvatima, i Srbima), odnosno njihovim standardnim jezicima (bosanskom, hrvatskom i srpskom). Takav čin je s jedne strane (sa strane većine Bošnjaka) doživljen kao korak unazad kad je u pitanju standardizacija bosanskoga jezika, a s druge strane (sa strane nemuslimanskog stanovništva u BiH koje sve bosansko – uključujući i jezik – osjeća svojim, ali i sa strane Bošnjaka koji, nezadovoljni trenutnim stanjem u zemlji, žale za prošlim vremenima, vremenima sloge, zajedništva i blagostanja) doživljen je kao veliki pomak i napredak.

Slična situacija je i u susjednim državama, gdje također postoji poprilično velika grupa ljudi (među kojima su i lingvisti te ostali intelektualci) koja s podozrenjem gleda na političku manipulaciju jezikom i njene negativne posljedice pa se zalaže za ideju o zajedničkome standardnom jeziku policentričnog tipa, koji ima četiri varijante: bosansku, crnogorsku, hrvatsku i srpsku. Na kraju se postavlja i razmatra pitanje ne bi li takva zamisao kada bi se – nekim slučajem – realizirala i usvojila u praksi, dovela u nemilost neku od četiri pomenute standardne varijante, kao što je to učinjeno ranije sa bosanskim i crnogorskim jezikom unutar srpskohrvatskoga, tj. hrvatskosrpskoga.

DVA IZDANJA PRAVOPIISA BOSANSKOGA JEZIKA

Prvi *Pravopis bosanskoga jezika* izašao je 1996. godine s namjerom da posluži ispunjenju jednog od nekoliko uslova za standardizaciju bosanskoga jezika. Njegov autor je Senahid Halilović, međutim on nije sam odredio šta to ulazi u pravopisnu (pa čak i u gramatičku usljed nedostataka odgovarajućega gramatičkog priručnika) normu bosanskoga jezika. Naime, teret jednog tako odgovornog i zahtjevnog posla ponijeli su i članovi pravopisne komisije, koju su

sačinjavali ugledni bosanskohercegovački lingvisti i književnici.

Prije bosanskoga normirani su srpski i hrvatski jezik pa je Halilović uz pomoć i sugestije „svoje“ pravopisne komisije nastojao normirati i neke jezičke datosti koje su viševjekovno bile prisutne u narodnim govorima i književnostima bosanskohercegovačkog naroda – naročito njegovoga bošnjačkog dijela (koje je na kraju svog rječnika popisao, obrazložio i argumentovao Alija Isaković u vidu studije), a iste nisu bile dijelom norme srpskohrvatskoga standardnog jezika, niti kasnijeg srpskoga i hrvatskoga standardnog jezika. Takav čin se, naravno, nerijetko tumačio kao pokušaj produbljanja razlika između bosanskoga standardnog jezika na jednoj strani te hrvatskoga i srpskoga na drugoj i u pitanje se dovodila namjena *Pravopisa bosanskoga jezika* (1996) – da li je on pisan za sve narode u Bosni i Hercegovini koji bosanski jezik doživljavaju svojim (kako je sam autor u Predgovoru naveo) ili ekskluzivno za Bošnjake? U prilog toj diskusiji išla je činjenica da je *Pravopis bosanskoga jezika* (1996) vrlo rado prihvaćan među bošnjačkim stanovništvom, a odbijan među inim stanovništvom BiH.

Tri godine kasnije, dakle 1999. godine, isti autor govornoj zajednici bosanskog jezika nudi školski pravopisni priručnik pod nazivom *Pravopis bosanskoga jezika. Priručnik za škole*. Pravopisna pravila skoro su u cijelosti preuzeta iz *Pravopisa bosanskoga jezika* (1996), uz male dorade, dopune i pojednostavljenja. Obrađena su abecednim redom ovaj put, a osnovnom tekstu pravila i primjera dodate su margine s najbitnijim pojedinostima te uokviren sažetak pravila i primjera. Pravopisni rječnik ovdje sadrži samo riječi koje su se našle kao primjeri unutar pravopisnih pravila te stoga uz svaku lemu stoji uputnica na pravilo iz kog je preuzeta (i leksikografska obrada je sažetija) (up. Dolić i Džanić 2018).

Drugo izdanje *Pravopisa bosanskoga jezika* izašlo je 2017. godine s namjerom da posluži dotjerivanju i dopunjavanju pravopisne norme bosanskoga standardnog jezika. Njegov autor je također Senahid Halilović, ali sastav pravopisne komisije je vidno izmijenjen. I opet žustre kritike i opet neprihvatanje, ali ovaj put razlozi su potpuno suprotni. Naime, novom izdanju pravopisa se zamjera primjetno odustajanje od nekih ranije normiranih jezičkih datosti koje su viševjekovno bile prisutne u narodnim govorima i književnostima bosanskohercegovačkog naroda – naročito njegovoga bošnjačkog dijela – i to se pripisuje pokušaju niveliranja između bosanskoga standardnog jezika na jednoj strani te hrvatskoga i srpskoga na drugoj. I ovaj put se dovodi u pitanje namjena pravopisa bosanskoga jezika

(sada *Pravopisa* 2017) – da li je on pisan za sve narode u Bosni i Hercegovini koji bosanski jezik doživljavaju svojim (tj. za Bošnjake i mali dio stanovništva BiH koji se deklarira kao Bosanci katoličke / pravoslavne vjeroispovijesti) ili pak za one među njima koji su stavova kakve propagira tzv. *Deklaracija o zajedničkom jeziku*. Naime, mnogi pripadnici bošnjačkog naroda (naročito lingvisti iz ovog reda) osjećaju se slično kako su se osjećali kad je izašao tzv. *Novosadski pravopis*, odnosno kao da je norma jezika koji jedino oni osjećaju cijelim svojim bićem i za njega nemaju alternativu umjesto da bude unaprijeđena, unazađena i preko dvije dekade.

„KORAK NAPRIJED – NAZAD DVA“

Halilović (1991) navodi tri tipične osobine bosanskog jezika: široka zastupljenost turcizama, očuvanje glasa *h* te prihvatanje i čuvanje glas *f*. Isaković (1995: 382–391) proširuje ovu listu – vodeći se jezičkom praksom u narodnim govorima i književnim izričajem – te pored isticanja bogatog sloja turcizama i dosljednog pisanja glasa *h* tamo gdje mu je po etimologiji mjesto (npr. *lahak*, *mehak*; *hemija*), pa čak i tamo gdje nije (npr. *sahat*), navodi još i: davanje prednosti *ć* u odnosu na *št* u riječima poput *općina*, *uopće*, *općenito*, udvajanje suglasnika u orijentalizmima (npr. *Allah*, *ummet*, *sunnet*, *džennet*), pisanje *je* refleksa iza suglasničke skupine koja u svome sastavu, na drugom mjestu, ima *r* (npr. *Ogrjev*, *grješka*...), pridjevski nastavak *-iji* (npr. *Božiji*, *dječiji*, *čovječiji*), odvojeno pisanje futura I (npr. *radit ću*, *plest ću*)... Sve navedeno, Halilović će normirati u prvome *Pravopisu bosanskoga jezika* (1996) i potvrditi u *Pravopisu bosanskoga jezika. Priručnik za škole* (1999):

- a. npr. *lahak*, *mehak* (pravopisno pravilo 523 u PBJ 1996, odnosno 57 u PBJ PŠ 1999); *hemija* (608 / 161); *sahat* / *sat* (526 / 60)
- b. npr. *općina*, *uopće*, *općenito* (505 / 93)
- c. npr. *Allah*, *ummet*, *sunnet*, *džennet* (587 / 54)
- d. npr. up. *pogrješka* / *pogreška*, *mrjestilište* / *mrestilište* (546 / 216); *prijevod* (559 / 62),
- e. npr. *Božiji* (17 / 445), *dječiji*, up. *koziji* (531 / 65)
- f. npr. *radit ću*, up. *ispast ću* (201 / 348).

Drugo izdanje pravopisa bosanskoga jezika (2017) pak odustaje – ili bolje

rečeno posustaje – od nekih markantnih obilježja bosanskoga standarda da bi se približilo hrvatskoj i srpskoj ortografskoj normi te tako standardni bosanski jezik učinilo neutralnom standardnom varijantom ranijeg srpskohrvatskoga / hrvatskosrpskoga, kako ga neki već i vide:

Prestanak funkcioniranja srpsko–hrvatskog jezika logično je polazio iz postojanja dviju izrazitih varijanata u dijasistemu – srpske (beogradske) i hrvatske (zagrebačke), a također bosansko–hercegovačke i [crnogorske] realizacije što je teoretski obrazložio i prvi put predstavio jezikoslovlju 1970. godine D. Brozović (Brozović 1984: 351), koji je poslije, godine 1985., svoju koncepciju modificirao.¹ O postojanju više idioma u okviru jedne norme logično se izrazio J. Baotić: standardne realizacije u okviru jednog srpsko–hrvatskog jezika bile su standardne jezične varijante jednog jezika i na razini apstrakcije i na razini književno–jezične norme sve do tog vremena dok je postojala ta zajednička norma i takva jezična politika koja nije postavljala varijante iznad standarda uopće, nego je priznavala ravnopravnost jezičnih činjenica svih sudionika jezične komunikacije (Baotić 1984: 112–119). Naglasimo također to da se u lingvistici općenito uspostavio pogled na bosansko–hercegovačku realizaciju kao na neutralnu varijantu srpsko–hrvatskog standarda. Za razliku od toga, beogradsku i zagrebačku varijantu srpsko–hrvatskog jezika znanstvenici su smatrali polariziranima (Vasyl'jeva 2009: 165).¹

U redovima koji slijede ćemo vidjeti opravdanost prethodno iznesenih tvrdnji na temelju komparacije nekoliko segmenata iz prvog i drugog izdanja pravopisa bosanskoga jezika.

¹ [1 D. Bozović spominje kao posebnu još i crnogorsku realizaciju srpsko–hrvatskog jezika (Brozović: 351–356). Valja napomenuti da se dijalekatska osnovica jezika Bosne i Hercegovine, Srbije, Hrvatske i Crne Gore razlikovala u tijeku formiranja te je imala niz specifičnih crta. Ali postojanje jedinstvene srpsko–hrvatske norme utjecalo je na jezike tih regija. Zbog toga ti jezici imaju sada više sličnosti nego bi imali u slučaju kad bi se razvijali separatno kako se zbivalo do XIX.stoljeća. Novoštokavska folklorna koine postala je osnovicom standardnog jezika Bosanaca, Srba, Hrvata i Crnogoraca tek u XIX. st.]

4. 1. Revidiranje pravopisnih pravila

Poredeći pravopisna pravila prvog i drugog izdanja pravopisa bosanskoga jezika (*Pravopis bosanskoga jezika* iz 1996. godine, skr. PBJ 1996; *Pravopis bosanskoga jezika* iz 2017. godine, skr. PBJ 2017), pronašli smo nekoliko razlika, a u redovima ispod prezentujemo najistaknutije:

Br.	PBJ (1996)	PBJ (2017)
Veliko i malo slovo		
1.	<i>Svevišnji (Svevišnji Allah) (12)</i> <i>Bogorodica (bogorodica Marija), Gospa (gospa Marija) (14)</i>	<i>Svevišnji (svevišnji Allah) (14)</i> <i>Bogorodica (Bogorodica Marija), Gospa (Gospa Marija), Blažena Djevica Marija (16)</i>
2.	<i>Džehennem, Džennet, Šerijat (20)</i>	<i>džennet / dženet, džehennem / džehenem, šerijat (84)</i>
3.	<i>marsovac (39)</i>	<i>Marsovac (24)</i>
4.	<i>Osmansko carstvo, Austro-Ugarska monarhija, Socijalistička federativna republika Jugoslavija (43)</i>	<i>Osmansko Carstvo, Austro-Ugarska Monarhija, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (27)</i>
Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi		
5.	<i>Nasiha Kapidžić-Hadžić (149)</i>	<i>Nasiha Kapidžić-Hadžić, Vesna Marić Sokolija (124), Vanja Pejić Ledić (365)</i>
6.	<i>čitati ću (201)</i>	<i>čitati ću / čitaću (173)</i>
Skraćenice		
7.	<i>o. š. osnovna škola (467)</i>	<i>OŠ osnovna škola (439)</i>
Glas h		
8.	<i>hlabavo / labavo, hlupati / lupati, ohlupina / olupina, sahat / sat (526)</i>	<i>labavo, lupati, olupina, sat (490)</i>
9.	<i>mahana (521); lahko, mehak (523)</i>	<i>mahana / mana, lahko / lako, mehak / mek (486)</i>
10.	<i>hergela (521), hihotati se (Pr. rj. – 252)</i>	<i>ergela (Pr. rj. – 278), kikatati se (Pr. rj. – 365)</i>
Glas ć		
11.	<i>opći, općina, uopće (505)</i>	<i>opći / opšti, općina / opština, (Pr. rj. 485, 487), uopće / uopšte (Pr. rj. 720)</i>
Pravila ijekavskog izgovora		
12.	<i>grjehota / grehota, grješnik / grešnik, pogriješka / pogreška (546)</i>	<i>grehota, grešnik (Pr. rj. 293), pogreška (Pr. rj. 529)</i>
13.	<i>isteći – istjecati; istaći – isticati, nateći – natjecati, staći – sticati (562)</i>	<i>isteći – istjecati / isticati; istaći – isticati, nateći – natjecati / naticati; nataći – naticati (525)</i>

14.	<i>blijesak, naslijeđe (566)</i>	<i>blijesak / bljesak, naslijeđe / nasljeđe (532)</i>
Promjena l u o		
15.	<i>so, sto (572)</i>	<i>so / sol, sto / stol (246)</i>
Gubljenje suglasnika		
16.	<i>mašallah, sunnet, umma / ummet (587)</i>	<i>mašallah / mašalah, sunnet / sunet, ummet / umet (550)</i>
Pisanje riječi stranog porijekla		
17.	<i>Adem, Hava, Ibrahim (600)</i>	<i>Adam / Adem, Eva / Hava, Abraham / Ibrahim (563)</i>
18.	<i>doktorand (616)</i>	<i>doktorand / doktorant (580)</i>
19.	<i>talent (616)</i>	<i>talenat / talent (580)</i>
20.	<i>Ebu-Leheb, El-Arebi, Et-Taberi (648)</i>	<i>up. Abu Bekr, al-Arebi, at-Taberi (612)</i>

Pronađene razlike između PBJ (1996)² i PBJ (2017) smo potom uporedili s aktuelnim pravopisima hrvatskoga (*Hrvatski pravopis* iz 2013. godine, skr. HP 2013 te *Hrvatski jezični portal*, skr. HJP) i srpskoga standardnoga jezika (*Pravopis srpskoga jezika* iz 2019. godine, skr. PSJ 2019) te dobili sljedeće rezultate:

Br.	PBJ (2017)	HP (2013) / HJP	PSJ (2019)
Veliko i malo slovo			
1.	<i>Svevišnji (svevišnji Allah); Bogorodica Marija, Gospa Marija</i>	<i>Svevišnji, Blažena Djevica Marija, Bogorodica</i>	<i>Svevišnji (svevišnji Bog), Bogorodica (bogorodica Marija), Gospa;</i>
2.	<i>dženet/ džennet, džehenem / džehennem, šerijat</i>	<i>dženet (džehenet, džehenem (džehennem), šerijat (HJP)</i>	- -
3.	<i>Marsovac</i>	<i>Marsovac</i>	<i>Marsovac</i>
4.	<i>Osmansko Carstvo, Austro-Ugarska Monarhija, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija</i>	<i>Osmansko Carstvo, Austro-Ugarska Monarhija, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija</i>	<i>Osmansko Carstvo, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija,</i>
Sastavljeno i rastavljeno		pisanje riječi	

² Ujedno i PBJ – PŠ (1999).

5.	<i>Nasiha Kapidžić–Hadžić, Vesna Marić Sokolija, Vanja Pejić Ledić</i>	<i>up. Horvat–Petrić / Horvat Petrić</i>	<i>up. Olga Petrović Kojić, Nada Đurica Marković Ljubica Popović Bjelica</i>
6.	<i>čitat ću / čitaću</i>	<i>up. drhtat ću</i>	<i>up. znaću</i>
Skraćenice			
7.	<i>OŠ osnovna škola (467)</i>	<i>OŠ osnovna škola (368)</i>	<i>OŠ osnovna škola (439)</i>
Glas h			
8.	<i>labavo, lupati, olupina, sat</i>	<i>labavo, lupati, olupina, sat</i>	<i>labavo, lupati, olupina, sat</i>
9.	<i>mahana / mana, lahko / lako, mehak / mek</i>	<i>mana, lako, mek</i>	<i>mana, lako, mek</i>
Glas ć			
11.	<i>opći / opšti, općina / opština, uopće / uopšte</i>	<i>opći, općina, uopće</i>	<i>opšti, opština, uopšte</i>
Pravila ijekavskog izgovora			
12.	<i>grehota, grešnik, pogreška</i>	<i>up. grešan / grješan</i>	<i>grehota, grešnik, pogreška</i>
13.	<i>isteći – istjecati / isticati; istaći – isticati, nateći – natjecati / naticati; nataći – naticati</i>	<i>istjecati, isticati; natjecati, naticati (HJP)</i>	<i>isticati, naticati</i>
14.	<i>blijesak / bljesak, naslijeđe / nasljeđe</i>	<i>bljesak, nasljeđe</i>	<i>blijesak / bljesak, nasljeđe</i>
Promjena l u o			
15.	<i>so / sol, sto / stol</i>	<i>sol, stol (HJP)</i>	<i>so, sto</i>
Gubljenje suglasnika			
16.	<i>mašallah / mašalah, sunnet / sunet, ummet / umet</i>	<i>sunet, umet / ummet (HJP)</i>	–
Pisanje riječi stranog porijekla			
17.	<i>Adam / Adem, Eva / Hava, Abraham / Ibrahim</i>	<i>Adam, Eva, Abraham (HJP)</i>	<i>Adam, Eva, Abraham</i>
18.	<i>doktorand / doktorant</i>	<i>doktorand</i>	<i>doktorand</i>
19.	<i>talenat / talent</i>	<i>talent / talenat (HJP)</i>	<i>talenat</i>
20.	<i>Abu Bekr, Abu Ubejd, al-Arebi, at-Taberi</i>	<i>Abu Bekr, up. Abu Jafar Muhamed, up. al Basri (HJP)</i>	<i>up. Ebu / Abu (ar. otac), up. Abu el Hasan, Nefud el Dahi</i>

Smatramo neophodnim napraviti detaljniji osvrt na promjene vezane uz markantna obilježja bosanskoga standardnog jezika, a koja smo naveli na početku ovog poglavlja. U prvom redu mislimo na glas *h*. Naime, drugo izdanje pravopisa bosanskoga jezika donosi nekoliko izmjena u odnosu na

prvo izdanje a te promjene se mogu svesti na sljedeće: 1. svođenje ranijeg dubleta (prvi član ima *h* u svome sastavu, a drugi nema) na jedan član i to u korist onoga koji nema *h* u svome sastavu; 2. uvođenje dubleta (jedan član ima *h* u svome sastavu, a drugi nema) tamo gdje je ranije bio u opticaju samo oblik s glasom *h*; 3. normiranje oblika bez *h* iako je u ranijim pravopisima bio isključivo oblik s *h*.³ Sličan slučaj je s glasom *ć*, kojem je u prvom izdanju data prednost u odnosu na *št* da bi se u drugom izdanju ta prednost ukinula, odnosno došlo je do izjednačavanja. Identičan slučaj imamo kod udvajanja suglasnika u orijentalizmima ili kod odvojenog pisanja futura I – imperativ u prvom izdanju pravopisa, a u drugom stvar izbora. Odustalo se i od pisanja *je* refleksa (uz dubletni *e* refleks) u kratkim slogovima iza suglasničke skupine koja u svome sastavu na drugom mjestu ima suglasnik *r*. Jedino se zadržao pridjevski nastavak *-iji* bez da ga se izjednačilo ili pak zamijenilo s *-ji*. Dakle, od ukupno 6 markantnih osobina bosanskoga standardnog jezika – na kojima se insistiralo preko 20 godina – samo jedno je ostalo netaknuto u *Pravopisu bosanskoga jezika* iz 2017. godine.

4. 2. Revidiranje koncepcije

Razlike u tehničkoj koncepciji između upoređivanih izdanja pravopisa su neznatne, a ni razlike u sadržajnoj koncepciji nisu brojne, no na neke od ovih potonjih bismo ipak obratili pažnju.

Prvo, u vrijeme kad je informatička pismenost neizostavni dio opće pismenosti, nužno je da pravopis zastupi bjelinu kao pravopisni znak. Njen nedostatak se itekako osjetio u pravopisu iz 1996. i pravopisnom priručniku za škole iz 1999. godine, u kojima se pravopisna „pravila vezana za bjelinu rijetko ekspliciraju (npr. unutar poglavlja o crti – prevashodno zato da bi se razlikovala od crtice), a inače se izvode implicitno, tj. iz primjera, gdje se onda uočavaju raznorazne nedosljednosti koje izazivaju nejasnoće kod korisnika“ (Dolić i Džanić 2018). Sve te nedosljednosti otklonjene su u drugom izdanju pravopisa bosanskog jezika iz 2017. godine, a razlika u korištenju bjeline u odnosu na prethodne pravopise tiče se samo (ne)pisanja bjeline uz kosu crtu u značenju „ili“ i „odnosno“. Dakle, pored ranije uobičajenog *dio / dijel*,

³ Pronašli smo samo jedan primjer gdje Pravopis bosanskoga jezika (2017) uvodi *h* u odnosu na Pravopis bosanskoga jezika (1996): *uavizati > uavizati / uhavizati*.

dozvoljeno je i *dio/dijel* – kao u hrvatskom (HP 2013) i srpskom (PSJ 2019).

Drugo, u “*Pravopisu bosanskoga jezika* (1996 i 1999) redosljed prezentiranja sadržaja odslikava naslijeđenu sliku čovjeka u srednjem vijeku, gdje se po poretku na prvom mjestu nalazi Bog pa čovjek. Ovakva koncepcija se može vidjeti i u *Gramatici bosanskoga jezika* iz 1890. godine (...). U skladu s tim *Pravopisu bosanskoga jezika* (1996 i 1999) prvo obrađuje pisanje minuskulom / majuskulom vjerske terminologije (*Bog, Božiji, Milostivi, gospa Marija* itd.), potom ljudskih imena / prezimena / nadimaka / titula, zatim naziva životinja, biljaka pa svega ostalog. Međutim, u *Pravopisu bosanskoga jezika* (2017) prvo dolazi čovjek, a onda Bog itd.”, kao što je slučaj u hrvatskom i srpskom pravopisu (Dolić i Džanić 2018).

Treće, izbor – odnosno promjena – primjera unutar pravopisnih pravila nesumnjivo pokazuje uvažavanje hrvatskog i srpskog življa:

250. Tačka se ne piše iza rimskih brojeva (izuzevši slučajeve spomenute u sljedećim dvjema tačkama):

(1) *Hamza Humo rođen je u Mostaru 30. XII 1895., a umro u Sarajevu 19. I 1970. godine.*
– (2) *O ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne pisao je prof. dr. Asim Peco u I i III knjizi Bosanskohercegovačkog dijalektološkog zbornika.* – (3) *Skender Kulenović umro je u Beogradu 25. I 1978. god., a Izabrana djela I–VIII objavljena su mu 1983. u Sarajevu.*

Slika 1. Pravopis bosanskoga jezika (1996)

227. Tačka se ne piše iza rimskih brojeva (izuzevši slučajeve u tački 215):

(1) *Predrag Matvejević rođen je u Mostaru 7. X 1932, a umro u Zagrebu 2. II 2017. godine.* – (2) *O ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne pisao je prof. Asim Peco u I i III knjizi Bosanskohercegovačkog dijalektološkog zbornika.* – (3) *Skender Kulenović umro je u Beogradu 25. I 1978. god., a Izabrana djela I–VIII objavljena su mu 1983. u Sarajevu.*

Slika 2. Pravopis bosanskoga jezika (2017)

Iz priloženih slika vidimo da je primjer u kom se spominje Hamza Humo („bošnjački književnik“)⁴ izbačen da bi se na njegovo mjesto stavio Predrag

4 Humo, Hamza. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 10. 7. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26677>>.

Matvejević („hrvatski publicist, književni teoretičar i esejist“)⁵.

Slična situacija je i s pravilom o pisanju dvostrukih ženskih imena:

398. Crtica povezuje dva prezimena ženskih osoba: *Nasiha Kapidžić-Hadžić*.

Slika 5. Pravopis bosanskoga jezika (1996)

365. Crtica povezuje dva prezimena ženskih osoba: *Nasiha Kapidžić-Hadžić, Desanka Kovačević-Kojić*. Dvostruka prezimena mogu se pisati i bez crtice: *Emina Dedić Bukvić, Vanja Pejić Ledić*. Način pisanja zavisi od izbora nositelja / nositeljice dvaju prezimena, od toga kako su prezimena zabilježena u dokumentima i sl.

Slika 7. Pravopis bosanskoga jezika (2017)

Kao što se može primijetiti, ovo pravilo je obogaćeno primjerima – uz Nasihu Kapidžić-Hadžić dodaju se još: Emina Dedić Bukvić te Desanka Kovačević-Kojić i Vanja Pejić Ledić:

4. 3. Razlike u pravopisnom rječniku

Najveći dio inventara pravopisnog rječnika iz *Pravopisa bosanskoga jezika* (2017) ostao je – očekivano – nepromjenjiv u odnosu na inventar iz *Pravopisa bosanskoga jezika* (1996). Onaj manji dio, tj. promijenjeni dio, zapravo samo potvrđuje ranije uočene razlike u pravopisnim pravilima te kao takav predstavlja dodatne primjere (npr. *Ali Ibn Abi Talib* samo dodatno potvrđuje da je došlo do revidiranja pravila u vezi s transkripcijom riječi iz arapskog jezika, a triplet *kahva / kafa / kava* da je došlo do revidiranja pravila u vezi s glasom *h*). Zato najveći broj razlika otpada na uvođenje (češće) ili dokidanje (rjeđe) dvostrukosti u *Pravopisu bosanskoga jezika* iz 2017. godine u odnosu na *Pravopis bosanskoga jezika* iz 1996. godine. U nekim slučajevima *Pravopis bosanskoga jezika* iz 2017. iz pravopisnih pravila briše primjere koji su revidirani u odnosu na *Pravopis bosanskoga jezika* iz 1996. te ih navodi samo u pravopisnom rječniku, u tome izmijenjenom obliku (npr. *grehota*).

⁵ Matvejević, Predrag. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 10. 7. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39532>>.

Dešava se čak da potpuno reducira cijelo pravilo koje namjerava promijeniti i samo uvrsti primjere u pravopisni rječnik, naravno u izmijenjenom obliku (npr. *općina*). Cilj takvih postupaka smo već ranije eksplicirali: približavanje ortografskoj normi hrvatskog i srpskog jezika.

Razlike smo – očekivano – primijetili i kad je u pitanju selekcija pravopisno zanimljivih riječi. Naime, osnovno svojstvo jezika jeste dinamičnost (čit. promjenjivost), koja se najviše ogleda na polju leksika jer razvitkom civilizacije nužno se bogati i leksički fond budući da svaki novonastali fenomen treba imenovati. Vremenski razmak između proučavanih pravopisa je čak dvije decenije tako da su se u međuvremenu pojavile riječi koje govornicima bosanskoga jezika predstavljaju problem kad ih treba napisati. Takvih riječi je najviše iz sfere informatike, tj. informatičke tehnologije (npr. *mejl*, *mejl-adresa*, *surfati*, *hakerica* / *hakerka*...). U skladu s aktuelnim, sveprisutnim naporima da se postigne rodna ravnopravnost (odnosno izbjegne rodna diskriminacija) na svim poljima, uključujući i jezik, pravopisni rječnik *Pravopisa bosanskoga jezika* iz 2017. godine sadrži obimniji fond mocijskih parnjaka (npr. *bosnist* / *bosnista* – *bosnistica* / *bosnistkinja*, *taksistica* / *taksistkinja*, *odgonetačica*...).

Uočili smo i promjene gramatičke prirode (*greb* / *grob* > *grob*, *prvjenac* > *prvijenac* / *prvjenac* / *prvenac*, *banjalučki* > *banjalučki* / *banjolučki*, *plaća* > *plaća* / *plata*, *ljuska* > *ljuska* / *ljuspa*, *babin* > *babin* / *babov*, *domaćicin* > *domaćicin* / *domaćički*, *jabučni* > *jabučni* / *jabučiji*, *dostižan* > *dostiživ* / *dostižljiv*, *rukovodeći* > *rukovodni*, *pridjevski* > *pridjevni*, *četvero* > *četvero* / *četvoro*, *fascikl* > *fascikl* / *fascikla*, *violinist* > *violist* / *violista*, *ijekavica* > *ijekavica* / *ijekavština*, *slaveniziranje* > *slavenizacija*...) ili pak izmjene na leksičkom planu (*somun* > *lepina* / *lepinja*, *kazališni* > *kazališni* / *pozorišni*, *uvjet* > *uvjet* / *uslov*, *ovisan* / *zavisan* > *ovisan*, *odgajatelj* > *odgajatelj* / *vaspitač*...). Ove potonje izmjene također potvrđuju približavanje hrvatskom i srpskom jeziku.

5. ZAKLJUČAK

Promjene pravopisnih pravila u *Pravopisu bosanskoga jezika* (2017) u odnosu na *Pravopis bosanskoga jezika* (1996) nesumnjivo predstavljaju primjetan korak ka ujednačavanju s aktualnim hrvatskim i/ili srpskim normativnim priručnicima. Da bi se to postiglo, odustajalo se od ranije utvrđenih osobitosti bosanskoga jezika (koje su normirane u prvome izdanju pravopisa te u gramatici i rječnicima bosanskoga standardnog jezika) i to potpunim dokidanjem – rjeđe – ili pak uvođenjem pravopisnih dvostrukosti – češće – pa čak i trostrukosti.

Primjenom spomenutih postupaka (ukidanje vs. dodavanje) *Pravopis bosanskoga jezika* (2017) namjenjuje se podjednako Bošnjacima i pripadnicima drugih naroda BiH – ali i u dijaspori – koji bosanski jezik doživljavaju kao maternji (tu namjeru je Senahid Halilović imao i s prvim izdanjem, što jasno stoji u Predgovoru, ali se ona nije interpretirala tako). Takav čin nije naišao na dobar prijem kod većinskog dijela govorne zajednice bosanskoga jezika a naročito kod lektora i profesora bosanskoga jezika koji su zadnjih dvadeset godina mukotržno radili na tome da razviju svijest o bosanskoj normi u kontrastu prema ranijoj srpskohrvatskoj ili trenutnoj hrvatskoj i srpskoj normi. Dakle, bosanska norma umjesto ranije separativne postaje neutralna i kompromisna, a samim tim bosanski jezik gubi svoju autentičnost i dolazi u opasnost da opet bude negiran i osporavan (pogotovo zato što tendencije ka jezičkoj unifikaciji nisu tako jako izražene u susjednim zemljama).

Nalazi do kojih se ovim istraživanjem došlo od značaja su prvenstveno za govornike bosanskog jezika kojima je njihov maternji jezik struka, dakle za lektore i predavače, budući da na jednom mjestu imaju popis pravopisno revidiranih pravila. Naime, standardni jezik se cjeloživotno uči – svako novo izdanje normativnog priručnika istog autora derogira prijašnje, a bosanski jezik je po tom pitanju specifičan budući da jedan te isti lingvist nesvjesno i nenamjerno drži monopol nad njegovom pravopisnom normom preko dvadeset godina jer jedino on objavljuje tu vrstu normativne knjige (bosanski jezik ima dva pravopisa i jedan školski pravopisni priručnik i niti jedan od njih nije u izdavaštvu institucije kakva je, naprimjer, Institut za jezik u BiH). Nalazi do kojih se ovim istraživanjem došlo od značaja su i za sve govornike bosanskog jezika koji žele steći jedan novi uvid u jezičku politiku ovih prostora kako devedesetih godina prošlog vijeka tako i u ovu recentnu.

KORPUS

Primarni izvori

Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika*, Sarajevo, Preporod, 1996.

Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika. Priručnik za škole*, Zenica, Dom štampe, 1999.

Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika. Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Sarajevo, Grafotisak Grude, 2017.

Sekundarni izvori

Isaković, Alija, *Rječnik bosanskoga jezika. Karakteristična leksika. Četvrto dopunjeno i ispravljeno izdanje*, Sarajevo, Bosanska knjiga, 1995.

Hrvatski jezični portal (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=main>)

Jozić, Željko, *Hrvatski pravopis*. Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013 (<http://pravopis.hr/>)

Pešikan, Mitar; Jerković, Jovan; Pižurica, Mato, *Pravopis srpskog jezika*, Novi Sad, Matica srpska, 2019

LITERATURA

Baotić, Josip, „Standardni srpskohrvatski jezik, norme i varijante“, Sarajevo, *Književni jezik* 13/1, 1984, str. 112–119.

Brozović, Dalibor, „O nazivu jezika Srba, Hrvata, Muslimana i Crnogoraca“, Sarajevo: Dom štampe, *Sveske Instituta za proučavanje nacionalnih odnosa*, 5–6 (1984), str. 351–356.

Brozović, Dalibor, *Standardni jezik*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1970

Refik Bulić, „Ko je na telefonu, ko je pored telefona i pored koga je telefon“, *Bosanski jezik*, 12 (2015a), str. 143–145.

Refik Bulić, „Opština ili općina u bosanskom jeziku“, *Bosanski jezik*, 12 (2015b), str. 141–142.

Bulić, Refik, *Rječnik pravopisnih, obličkih i akcenatskih nedoumica u standardnome bosanskome jeziku*, Tuzla, Bosanska riječ, 2009.

Bulić, Refik, *Bosanski jezik: Jezičko–pravopisni priručnik za učenike osnovnih i srednjih škola*, Tuzla, Bosanska riječ, 2001.

Bulić, Refik, *Bosanski jezik u praksi i normi*, Tuzla, Printcom, 1999.

Čedić, Ibrahim, *Neke osobine jezičkih normi bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika*, Sarajevo, Institut za jezik, 2007.

Čedić, Ibrahim (ur.), *Rječnik bosanskog jezika*, Sarajevo, Institut za jezik, 2007.

Dolić Belkisa, Džanić, Almira, “Kontrastivna usporedba ortografske norme bosanskoga i crnogorskoga jezika”, u: Vujović, N. (ur.) *Zbornik “Cetinjski filološki dani I”*, Cetinje, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, 2018, 423–447.

Jahić, Dževad. *Rječnik bosanskog jezika*, Sarajevo, Bošnjačka asocijacija 33, 2010.

Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail; *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe Zenica, 2000.

Jahić, Dževad. *Trilogija o bosanskom jeziku*, Sarajevo, Ljiljan, 1999.

Halilović, Senahid; Palić, Ismail; Šehović, Amela, *Rječnik bosanskoga jezika*, Sarajevo, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2010.

Halilović, Senahid, *Bosanski jezik*, Sarajevo, Biblioteka „Bosanski krug“ / Biblioteka „Ključanin“, 1991.

Muratagić–Tuna, Hasnija, *Bosanski, hrvatski, srpski aktuelni pravopisi / sličnosti i razlike/*, Sarajevo, Bosansko filološko društvo, 2005.

Muratagić–Tuna, Hasnija, *Sastavljeno i rastavljeno pisanje imenica u aktuelnim pravopisima bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika*, Sarajevo, Filozofski fakultet, 2004.

Peco, Asim, *Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne*, Sarajevo, Bosansko filološko društvo, 2007.

Radovanović, Milorad, *Sociolingvistika*, Beograd, Biblioteka XX vek i BIGZ, 1979.

Vasiljeva, Liudmyla, „Dinamika razvoja srpskog, hrvatskog i bosanskog

leksika krajem XX. – početkom XXI. stoljeća“, U: *Razlike između bosanskog/bošnjačkog, hrvatskog i srpskog jezika. Leksik(a) – Tvorba r(ij)eči – Frazeologija* (ur. Tošović, Branko), Beč /Berlin, LIT, str. 165–182.

Živković, Dragiša (ur.), *Rečnik književnih termina. Fototipsko izdanje*. Banja Luka, Romanov

INTERNET-IZVORI

Petrović, Bernardina, Norme i normiranje hrvatskoga standardnog jezika, n.d. http://www.knjiznicari.hr/UDK02/images/c/c1/Hrvatski_standardni_jezik.pdf [13.7.2020.]

Palić, Ismail, Novi pravopis bosanskoga jezika: Bošnjaci ne trebaju nikome ugađati, 14.5.2018. <http://stav.ba/o-halilovicevu-pravopisu-stavi-h-da-bi-ga-izvadio/> [13.7.2020.]

Bulić, Refik, Hlopta kao rugalica bosanskom jeziku, 12.11.2017. <https://stav.ba/hlopta-kao-rugalica-bosanskom-jeziku/> [13.7.2020.]

Bulić, Refik, Na marginama jednog skandala ili šta je kome bosanski jezik, n.d. <http://izbjik.ba/Tekstovi/Refik> [13.7.2020.]

Memić, Nedžad, Jezička praksa kao obaveza, 3. 6. 2018. https://www.nomad.ba/jezicka_praksa_kao_obaveza [13.7.2020.]

Trebješanin, Jelena, Re(standardizacija) crnogorskog jezika, 25. 6. 2019. <https://casopisslovo.com/2019/05/restandardizacija-crnogorskog-jezika/> [13.7.2020.]

Revision of orthographic norm in the Bosnian language

Abstract: There are three constitutional nations in Bosnia and Herzegovina: Bosniaks, Serbs and Croats who respectively speak Bosnian, Serbian and Croatian languages, and they are all standardized, i.e. guaranteed by the Constitution. However, that was not always the case. Namely, in 1954 (after the so called Novi Sad Agreement) the Bosnian, Croatian and Serbian languages, despite their separate historical, territorial and cultural flows, were incorporated into a hybrid, politically motivated language called Croato-Serbian / Serbo-Croatian. They were part of it until the dissolution of Yugoslavia when former member republics became independent states, and demanded their own standardized languages: Croatia Croatian, Serbia Serbian, and Bosnia and Herzegovina all three – Croatian, Serbian and Bosnian. During the war and in the few following years, standardizing works, which proscribe what is the part of standardized Bosnian language, were published in Bosnia and Herzegovina. The key role in that process was played by Alija Isaković who lists the specificities of the Bosnian language in his dictionary (*Rječnik karakteristične leksike u bosanskoj jeziku* 1993; *Rječnik bosanskoga jezika: karakteristična leksika* 1995) – the same specificities which were unscientifically overlooked for almost a century, and which were, all the while, a part of the language practices in the vernaculars and literature of the people of Bosnia and Herzegovina. Those specificities will be insisted on by the first orthographic manual of standard Bosnian language, the first orthographic manual for schools, and after some time the first grammar of standard Bosnian language. The same tradition will be, more or less, continued in the dictionaries of the Bosnian language. A sudden shift occurred in 2017 when the second edition of the orthographic manual of Bosnian language was published in which the aforementioned specificities slowly disappear. This work shows where and how it happened with an aim to find out why it happened.

Key words: *Bosnian language, Croatian language, Serbian language, orthography, orthographic norm*

Adresa autorica: Belkisa Dolić, Fata Huseinbašić, Luke Marjanovića bb, Žegar, Bihac